

De Onafhankelijkheid van de Intellectueel

Confrontatie van intellectuelen met 'De Ondernemende Universiteit'

Bachelor Scriptie

Naam: Kirsten Verhage

Studentnummer: s1046462

Studie: Culturele Antropologie en Ontwikkelingssociologie

Universiteit Leiden

Begeleider: Prof. Pieter ter Keurs

Datum: 13 juni 2013

Inhoud	2
Inleiding	3-5
Theoretisch kader	6-12
Hoofdstuk 1: Kennis, waarheid en macht – Foucaultiaans perspectief	13-17
1.1 Michel Foucault	13-14
1.2 Macht en Kennis	14-16
1.3 Veranderen van het discours?	16-17
Hoofdstuk 2: Intellectuelen	18-22
2.1 Foucault	18-20
2.2 Owens & Kurzman	20-21
2.3 Chomsky	21-22
Hoofdstuk 3: Entrepreneurial University en Nederlandse universiteiten	23-30
3.1 ‘The Entrepreneurial University’	23-24
3.2 Weerstand	24-25
3.3 Voor alle disciplines?	25-27
3.4 Kapitalisme	27-29
3.5 Nederlandse universiteiten	29
3.6 Vrije Universiteit van Amsterdam	29-31
Analyse	31-33
Literatuurlijst	34-36

Inleiding

Afnamen in het ter beschikking stellen van publieke fondsen voor wetenschappelijk onderzoek in menig Westers land heeft geleid tot een hernieuwde interesse in het belang van dergelijk onderzoek voor de wetenschap an sich en de maatschappij (Barnard&Spencer 2007: 503). Sinds de jaren '80 van de vorige eeuw is het financieringssysteem van de Nederlandse universiteit veranderd in een systeem gebaseerd op een vorm van marktwerking¹. Geluiden gaan op over vermarkting van de universiteit en verschraling van het wetenschappelijk onderwijs, vooral wanneer blijkt dat de Vrije Universiteit te Amsterdam niet dreigt te voldoen aan de instellingstoets die elk jaar afgenomen wordt. Daarnaast gaan steeds meer hoger onderwijsinstellingen banden aan met private ondernemingen om de begroting kloppend te houden, maar ook met de reden om kennis te gebruiken voor innovatie. Op dit punt is er sprake van spanning tussen de universiteit als autonoom kennisinstituut en private ondernemingen die niet als doel hebben om kennis beschikbaar te stellen aan allen, maar het toe te eigenen als enige gebruiker. Volgens Bourdieu is 'de autonomie die de wetenschap geleidelijk aan had verwonnen van religieuze politieke en economische machten aan het verzwakken door toenemende economische belangen en media verleidingen' (Bourdieu 2004: vii). In relatie tot deze ontwikkelingen luidt mijn hoofdvraag: "In hoeverre hebben intellectuelen een onafhankelijke positie binnen het machtsveld van de academische wereld enerzijds en de arbeidsmarkt anderzijds?" Om deze vraag te beantwoorden, heb ik mijn scriptie onderverdeeld in verschillende deelonderwerpen.

Allereerst wil ik onderzoeken wat men verstaat onder kennis en hoe het geproduceerd en geconsumeerd wordt, afhankelijk van de hedendaagse context en discourse. Dit zal ik voornamelijk doen door de filosofische benaderingen van Foucault te analyseren, maar ook Pierre Bourdieu en Michael Chomsky zullen aangehaald worden. Hierbij moet echter genoemd worden dat de werken van voorgaand genoemde intellectuelen ingewikkeld en complex geschreven zijn. Daardoor zijn het voornamelijk secundaire teksten die ik erop na heb geslagen. Deze teksten interpreteren en vereenvoudigen de ideeën van deze theoretici en maken het mogelijk voor de lezer om inhoudelijk gezien de belangrijkste bevindingen te begrijpen (Appelrouth&Edles 2008: 4). Ook heb ik bronnen gebruikt waarin Foucault in debat gaat met andere intellectuelen en die dus compacte informatie verschaffen over de eerste theorie.

¹ <http://www.nrc.nl/nieuws/2013/03/28/bestuurlijke-crisis-bij-de-vrije-universiteit/>

In de antropologische discipline, en de sociale wetenschappen in het algemeen, hebben intellectuelen zich gebogen over de complexiteit van kennis en getracht door middel van analyses het laag voor laag te ontdoen van onduidelijke aannames. Interessant wordt het wanneer men nadenkt over de vraag in hoeverre wetenschappelijke uitspraken en bevindingen aanspraak kunnen maken op 'de waarheid' en of het mogelijk is dat wat 'kennis' veranderd gelang de context waarin het geproduceerd en geconsumeerd wordt. Een van de intellectuelen uit de late 20^e eeuw, Michel Foucault, heeft een grote bijdrage geleverd aan het begrijpen van de manier waarop kennis en macht op elkaar inwerken. De productie van kennis is onderhevig aan zichtbare en onzichtbare machtsstructuren en relaties die heersende opvattingen construeren en in stand houden. In het eerste gedeelte zal ik dus ingaan op de relatie tussen macht en kennis en de vraag in hoeverre het mogelijk is om van onafhankelijke intellectuelen te spreken.

Foucault beschrijft in zijn analyse van het gevangeniswezen en psychiatrische instellingen hoe machtsrelaties binnen instituties gehandhaafd en gemaakt worden. Hij claimt echter niet dat instituties zelf voor macht staan (Barnard&Spencer 2007: 446). Zo noemt hij ook de universiteit, die als institutie machtsneutraal lijkt te zijn, maar toch hen straft die niet gehoorzamen. Studenten worden op een bepaalde manier disciplineert door de kennis waar zij aan bloot worden gesteld binnen het instituut. Wat is uiteindelijk het doel van de universiteit als kennisinstituut en hoe worden intellectuelen opgeleid? En heeft iedereen toegang tot wetenschappelijke kennis? Werkt het classificeren van mensen bepaalde machtsstructuren in de hand? De vraag is of intellectuelen zodanig onafhankelijk zijn in hun bewegingsvrijheid en in het kritisch denken dat zij vanzelfsprekende heersende ideeën kunnen doorbreken of het handelen van het politieke systeem durven te bekritisieren.

Hierna rest mij nog het behandelen van de relatie tussen intellectuelen en het bedrijfsleven. In de concluderende discussie hoop ik antwoord te kunnen geven op de vraag of samenwerking tussen intellectuelen en private instellingen kan leiden tot relevant en kritisch onderzoek of dat het tot verschraling van kennis zal leiden. Het proces van het valoriseren van kennis, waarin nieuwe wetenschappelijke kennis aangewend wordt ten gunste van de maatschappij², wordt aangedragen als oplossing op de bezuinigingen op de directe financiering van kennisinstituten. Ook hier vinden we spanning tussen de doelstellingen van de universiteit als aanbieder van kennis en de private onderneming als financier van projecten voor toegepaste kennis. Kleinere studies en met name niet-toegepaste kennis studies zullen minder snel in aanmerking komen voor sponsoring. Dus leidt een hechte samenwerking tussen de

² <http://www.valoriseren.nl/page.php?id=1>

academische wereld en het bedrijfsleven tot verschraling van kennis en tot een ondermijning van de positie van de intellectueel?

Relevantie

De drang tot het vergaren van kennis kan voortkomen uit verschillende motivaties, variërend van de noodzaak tot het oplossen van dagelijkse problemen tot het bekritisieren van fundamentele heersende 'waarheden'. In de antropologie en ontwikkelingssociologie zijn macht en kennis onderwerpen waar men niet om heen kunt. Zo is het machtsmonopolie van de staat duidelijk zichtbaar in de vorm van het leger. Echter niet alle vormen van macht zijn fysiek te onderscheiden. Bij het in en sluiten proces van studenten aan de universiteit maken we kennis met het diffuse en subtiele karakter van macht. En hoewel het enerzijds lastig is om aan te geven wie een machtspositie bekleed, is het vaak wel duidelijk wie machteloos is. Kennis kan als machtsmiddel ten goede gekeerd worden als het onjuiste gedrag van de staat ermee wordt bekritiseerd, maar het kan fout aflopen als het gebruikt wordt tegen de mensen die bestudeerd zijn door bijvoorbeeld antropologen. Wetenschappelijke kennis behoort toe aan allen. Wanneer het echter intellectueel eigendom wordt van een bedrijf kan niemand er meer aanspraak op maken. Daarom is het wetenschappelijk relevant om na te gaan in hoeverre intellectuelen in eerste instantie een onafhankelijke positie bekleden en of deze vervolgens beperkt kan worden door een intense samenwerking met de markt.

Theoretisch kader

Hoofdvraag: “In hoeverre hebben intellectuelen een onafhankelijke positie binnen het machtsveld van de academische wereld enerzijds en de arbeidsmarkt anderzijds?”

De manier waarop kennis tot stand komt en hoe het overgedragen wordt is altijd een onderwerp van belang geweest in de antropologie. Antropologen bestuderen het leven van mensen in een groepsverband in verschillende culturele contexten. Echter, aan de manier waarop zij schrijven over deze samenlevingen plakken consequenties. Antropologie en andere sociale wetenschappen lopen aan tegen het feit dat zij de objectiviteit van hun data moeten verantwoorden, gezien zij vergeleken met de exacte wetenschappen weinig tot geen gebruik maken van geijkte meetinstrumenten of algemene natuurwetten. De antropoloog zelf is degene die de wereld om zich heen interpreteert vanuit zijn referentiekader. Reflexiviteit van het eigen gedrag is een manier om het gezegde met autoriteit te verantwoorden. De spanning die aanwezig is wordt verwoord in het volgende citaat:

‘the questions of how anthropological knowledge is produced, who may lay claim to it, and what anthropological knowledge is ultimately *for* have become particularly salient, prompting authors to interrogate not only the discipline’s past (Scott 1992; Starn 1991) and its internal differences (Mayer 1991; Ramos 1990), but its future as well (Axel 2006; Kelty et al. 2008)³.’

Het is belangrijk om de productie van kennis in een historisch kader te plaatsen. Volgens Kloos wordt de wetenschap beoefend in een specifieke periode op een bepaalde plek en niet slechts in een ‘ivoren toren’(Kloos 2002: 193). Zo is Karl Marx’s belangstelling voor de positie van arbeiders niet zomaar ontstaan, maar aangewakkerd door de benarde sociaaleconomische situatie ten tijde van de Industriële Revolutie. En zijn Max Weber’s werken beïnvloed door de opkomst van de bureaucrativering van de samenleving. De tijdsgeest is dus een belangrijke factor in het begrijpen van theorieën. Ook hedendaagse intellectuelen houden zich bezig met problemen die voortkomen uit de samenleving. Zo schreef Noam Chomsky eind jaren ‘60 over de verantwoordelijkheid die intellectuelen hadden in het bekritisieren of verdedigen van de Vietnamoorlog (Chomsky 1967). Hij stelde dat door de afwezigheid van een kritische houding van intellectuelen, zij hun verplichting jegens de maatschappij hadden verwaarloosd. De verhouding tussen de staat en intellectuelen was in sommige gevallen zo hecht, dat hun taak tot geven van kritiek achterwege werd gelaten voor de ‘algemene zaak’. De vraag is in wiens dienst de kennis van de intellectueel gesteld moet worden in een bepaalde sociaal-politieke situatie.

³ <http://www.culanth.org/?q=node/232>

Maar wat is in het beginsel het doel van wetenschappelijk onderzoek? Volgens Kloos (Kloos 2002: 192) begint de ontwikkeling van wetenschappelijk onderzoek bij de aanwezigheid van een probleem dat zodanig ingewikkeld is dat het met het gezonde verstand niet op te lossen valt. Op die manier wordt kennis ontwikkeld met als doel om nuttig ter gebruik te zijn. Echter, de maatschappelijke verwachting van de wetenschap is niet de enige katalysator van onderzoek. Ook internwetenschappelijke drijfveren ontwikkelen waardoor het maatschappelijk belang van de wetenschap op de achtergrond gedrukt lijkt te worden (Kloos 2002: 192). In deze scriptie hoop ik te onderzoeken hoe de balans opgemaakt is tussen het maatschappelijke belang enerzijds en interne wetenschappelijke debatten anderzijds en hoe intellectuelen hun positie verantwoorden.

1. Kennis, waarheid en macht- een Foucaultiaans perspectief

Over het concept kennis is al veel geschreven, niet alleen in relatie tot macht, maar ook tot symboliek en taal. The Annual Review of Anthropology bracht in 1982 een artikel uit over de antropologie van kennis waarin samenvattend werd beschreven hoe de studie van kennis zich ontwikkeld had. En hoewel een artikel uit 1982 geen recente debatten behandelt, biedt het toch inzicht in de manier waarop jaren lang over 'kennis' gedacht werd. Linguïstiek en cognitieve benaderingen worden geanalyseerd, maar ook ideologie, macht en symboliek worden gezien als factoren die gerelateerd zijn aan macht. Zo zegt Crick dat de studie naar kennis, de antropologie van kennis, op zichzelf een vorm van kennis is (Crick 1982: 288). Die redenering vinden we ook terug in The Classical and Contemporary Sociological Theory tekstboek waar 'waarheid' in de poststructuralistische zin niet meer staat voor één gevestigde Waarheid, maar voor een versplintering van meerdere waarheden, die aannemelijk geacht worden vanuit een bepaald bevoorrecht standpunt (Appelrouth&Edles 2008: 635). Het twijfelen aan het bestaan van algemene waarheden wordt ook ondersteund door Jean-François Lyotard die stelt dat het poststructuralisme en veranderingen in de samenleving hebben geleid tot het aan de kaak stellen van metanarratives. Door de introductie van de computer is kennis toegankelijk voor iedereen, wat niet negatief hoeft te zijn. Dit verandert echter als de kennis niet als compact en cumulatief geheel gepresenteerd wordt, maar verdeeld wordt. Door economische inmenging is het niet langer belangrijk wat iemand weet maar eerder of iemand kan betalen voor wat hij wil weten (Appelrouth&Edles 2008: 636). De legitimiteit van de wetenschap hangt niet meer af van de waarheid claims die zij maakt, maar eerder van de staat en private ondernemingen die haar ondersteunen (Appelrouth&Edles 2008: 636). Nu is het de vraag of intellectuelen in de hedendaagse samenleving zodanig beïnvloed kunnen worden door het bedrijfsleven waar zij mee samen kunnen werken, dat het waarheidsgehalte van hun bevindingen en daarmee hun onafhankelijkheid in gevaar dreigt te komen. Een analyse van de

onafhankelijkheid van kennis is nodig om te onderzoeken wat het nut is van wetenschappelijke informatie als dat sterk beïnvloed is door het machtsveld waarin het ontwikkeld wordt.

Om een zeker begrip van de constellatie van machtsrelaties te willen krijgen, kunnen wij inspiratie opdoen uit de werken van Foucault. Het doel van wetenschappelijk onderzoek doen is kennis vergaren en ontwikkelen. Waar die kennis voor wordt gebruikt, wie de kennis vergaart, wie bepaalt wat kennis is, kortom de manier waarop kennis, macht en autoriteit geproduceerd en gereproduceerd (Appelrouth&Edles 2008: 27) wordt, is afhankelijk van machtsrelaties. De algemene gedachtegang was dat het zichzelf toe-eigenen van kennis zou leiden tot een machtigere positie (kennis is macht). Foucault echter, draait dit om door te stellen dat 'niet de verwerving van kennis iemand macht geeft, maar dat kennis altijd al diep verweven is met macht waardoor men kan zeggen dat macht kennis is. Kennis en macht zijn zodanig gerelateerd dat kennis eerder als een middel kan worden gezien om macht uit te oefenen' (Appelrouth&Edles 2008: 643). Een intellectueel, net als ieder ander mens, bevindt zich op een bepaald moment op een bepaalde plek in het machtssysteem. Daarom wil ik uitweiden over de manier waarop dit machtssysteem werkt en wat voor impact dit kan hebben op het gedrag van een intellectueel. Volgens Foucault wordt een ieders gedrag en denkwijze beïnvloed door een geheel van heersende en dominerende opvattingen die gelden op dat moment in de tijd. Het patroon van kennis dat hij een epistime noemt, en dat kan veranderen na verloop van tijd, scheidt een discours dat bepaalde opvattingen over de wereld mogelijk maakt (Appelrouth&Edles 2008: 642).

Het laatste punt dat ik hier wil bespreken is het idee dat als de kennis en wetenschappelijke vaardigheden van een intellectueel gevormd en ontwikkeld worden binnen een bepaald discours, is het dan mogelijk dat hij of zij kritisch kan kijken naar de juistheid van die heersende waarheden? Bourdieu geeft aan dat macht bepaalde denkbeelden in stand houdt, en dat intellectuelen deze denkbeelden (of taken for granted mechanisms) moeten bekritisieren met als doel de status quo te doorbreken (Swartz 2013: 158). Er lijkt hier een taak weggelegd te zijn voor intellectuelen, een maatschappelijke taak. Maar is deze verenigbaar met het streven om toegepaste wetenschappelijke kennis te ontwikkelen voor het bedrijfsleven?

Naast deze bronnen heb ik ander ondersteunend materiaal gevonden, dat vooral uitbreid over Foucault zijn theorieën. Daarnaast bestaat er filmmateriaal van een debat tussen Foucault en Chomsky over de menselijke natuur en machtsrelaties.

2. Intellectueel

Wie is een intellectueel?

Volgens the Oxford Dictionary is een intellectueel een persoon die over een sterk ontwikkeld intellect beschikt⁴. En hoewel niet iedereen deze capaciteit bezit, kunnen ook andere omstandigheden een persoon ervan te weerhouden zich maximaal te ontwikkelen. Volgens het CBS is de kans dat kinderen van ouders die een HBO- of WO- opleiding hebben genoten ook naar het HBO of WO gaan aanzienlijk groter dan kinderen van ouders met een lagere opleiding⁵. Uit onderzoek naar de schoolkeuze van kinderen en het opleidingsniveau van ouders in Nederland blijkt dat daar twee aannemelijke redenen voor zijn: kinderen van hoogopgeleide ouders presteren beter waardoor ze makkelijker doorstromen naar het hoger onderwijs en kinderen nemen hun ouders als referentiepunt met als gevolg dat kinderen van hoogopgeleide ouders zien dat studeren tot de mogelijkheden behoort (CBS 2004). Kinderen van laag opgeleide ouders vallen vaker af, terwijl zij wel de capaciteiten hebben om hoger onderwijs te genieten.

De studie naar het klassensysteem van intellectuelen en de rol die zij vervullen in de maatschappij wordt *The Sociology of Intellectuals* genoemd. Sinds de oprichting in 1920 zijn er drie verschillende benaderingen binnen dit veld te onderscheiden. Kurzman en Owens beschrijven in het artikel 'The Sociology of Intellectuals' hoe opvattingen binnen deze drie benaderingen veranderen sinds de oprichting, in het midden van de 20^e eeuw en aan het einde ervan (Kurzman&Owens 2002: 64). Zij onderscheiden zich op het punt van de overweging of intellectuelen tot een klasse behoren of niet. Allereerst zijn er theoretici, oorspronkelijk geïnspireerd door Antonio Gramsci, die geloven dat intellectuelen gebonden zijn aan een reeds bestaande klasse. Een tweede groep, die geassocieerd met Karl Mannheim kan worden, zag intellectuelen als een potentiële groep die onafhankelijkheid was van enige klasse. De laatste groep, met Julien Benda als belangrijke naam, was van mening dat intellectuelen op zichzelf een aparte klasse vormden (Kurzman&Owens 2002: 63).

Opvallend is dat, ondanks de verdeeldheid binnen de stroming, theoretici van de verschillende benaderingen zich allemaal bezig houden met de vraag of intellectuelen onafhankelijk zijn. Teveel inmenging van intelligentsia in politieke zaken kan leiden tot een ondermijning van hun taak tot het leveren van verantwoordelijke kritiek op de staat en de bureaucratie (Kurzman&Owens 2002:69). De balans tussen enerzijds het in dienst staan van de maatschappij en anderzijds het bezighouden met universalistische idealen slaat niet altijd goed uit. Teveel van het laatste kan leiden tot vervreemding van maatschappelijke kwesties

⁴ <http://oxforddictionaries.com/definition/english/intellectual?q=intellectual>

⁵

<http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/73763E6B-748B-45CF-BDFD-991C1DEEEC2A/0/2005k4v4p038art.pdf>

(Kurzman&Owens 2002:69). Teveel van het eerste kan echter tot gevolg hebben dat intelligentsia zodanig bezig zijn met wereldse zaken dat hun taak als ‘draggers van de universele rede’, aldus Bourdieu, verwaarloosd wordt (Bourdieu 1975, 1991 in Kurzman&Owens 2002: 79).

Bij de vraag wie een intellectueel genoemd kan worden wordt verwezen naar een opmerking van Bourdieu. Hij stelt dat een vaste definitie een ondermijning is van een centraal onderwerp binnen het intellectuele veld, namelijk de strijd over wie in of uitgesloten wordt.

Wat doet een intellectueel?

Zowel het artikel van Kurzman&Owens als ‘De verantwoordelijkheid van intellectuelen’ van Noam Chomsky geven inzicht in de verschillende aannames die bestaan over wat de rol van intellectuelen zijn in de maatschappij. Van intelligentsia wordt verwacht dat zij ‘het cultiveren van de samenleving in het dagelijks leven en het bekritisieren van een beperkende notie van gezond verstand’, heersende denkbeelden, voor hun rekening nemen (Kurzman&Owens 2002: 77).

Daarnaast stelt Noam Chomsky dat intelligentsia hun verantwoordelijkheid en taak om de gevestigde orde te bekritisieren serieus moeten nemen, juist omdat zij in het Westen een zodanig grote vrijheid genieten in het beoefenen van de wetenschap (Chomsky 1967: 1). Maar hoe zit het met de verantwoordelijkheid van intellectuelen die samenwerken met private bedrijven. Laatstgenoemden beschouwen kennis eerder als een middel om commerciële voordelen na te streven binnen het kader van een straks tijdsschema. Kan de positie van de intellectueel ondermijnd worden door een anders zijn commercieel gewin?

3. The Entrepreneurial University

In maart van dit jaar bracht het NRC Handelsblad een problematiek ter sprake: de bestuurlijke crisis aan de Vrije Universiteit, die volgens de auteur overigens ook op andere universiteiten speelt. De instellingstoets, die afgenomen wordt aan elke universiteit met het doel om de kwaliteit van het onderwijs te onderzoeken, zou door de VU niet behaald worden⁶. Er wordt gesproken over ‘de volkomen uit de hand gelopen vermarkting van het academisch onderwijs en onderzoek, en het daarbij behorende model van de Managersuniversiteit’⁷.

De wet Modernisering Universitair Bestuur, in 1998 formeel vastgelegd, zorgde voor een omslag in de organisatie van de universiteit. Het bedrijfsmatige bestuursmodel, met professionele managers die het onderwijs en onderzoek inrichten, en de insteek om de universiteit als een commercieel bedrijf te percipiëren, beloofde veel goeds voor de

⁶ <http://www.nrc.nl/nieuws/2013/03/28/bestuurlijke-crisis-bij-de-vrije-universiteit/>

⁷ <http://www.advalvas.vu.nl/opinie/vu-problemen-spelen-op-alle-universiteiten>

concurrentiepositie, professionalisering en de efficiëntie van het systeem. Echter, tegenstanders zijn bezorgd dat de verandering in het beleid leidt tot verarming van de kwaliteit van het onderwijs, dat volgens de nieuwe bestuurlijke inslag plaats heeft moeten maken voor efficiëntie en rendement.

Universiteiten willen zoveel mogelijk studenten aantrekken, daar zij geld ontvangen voor het aantal studenten dat afstudeert en daarnaast wordt van diezelfde studenten verwacht dat zij zo snel mogelijk afstuderen. Verder spoort Den Haag aan tot intensievere samenwerking tussen de universiteit en het bedrijfsleven omwille van de ontwikkeling van de kenniseconomie.

In het artikel van Millar 'De appel van Eva: tacit knowledge revisited' wordt de relatie tussen de staat, de private sector en de universiteit gekenmerkt als een van wederzijds belang. Het onderstreept enerzijds de creatie van fundamenteel wetenschappelijk onderzoek en aan de andere kant wordt het belang benadrukt van interactie met de wereld buiten de universiteit (Millar 2008: 14). Een belangrijk element hierin is dat het valoriseren van kennis niet gezien hoeft worden als de commercialisering ervan, maar als een erkenning en stimulans van wetenschappelijk onderzoek. Echter scepticisme hierover is duidelijk aanwezig in andere artikelen.

In de discussie over de manier waarop de academische wereld zich moet verhouden ten opzichte van het arbeidsleven, wordt er aangekaart dat niet alle disciplines zich zullen lenen voor deze samenwerking. Zo meent Etzkowitz in zijn artikel over 'the entrepreneurial university':

'These processes are not, of course, uniform across all discipline areas, suggesting that any current mapping of the socio-economic structure of research will find areas of research that can be classified as more 'open' or more 'restrictive' in terms of public access to the knowledge they produce' (Etzkowitz 2000: 327).

Vooraf in de culturele wetenschappen zijn intellectuelen sceptisch over de tendens richting een hechtere samenwerking met de bedrijfswereld. Enerzijds zien universiteiten het belang in om academische kennis ten dienst te stellen aan economische ontwikkeling en innovatie. Daarbij komt het feit dat het verkrijgen van beurzen voor onderzoek moeilijk is geworden en nieuwe sponsors kunnen gevonden worden in het bedrijfsleven. Aan de andere kant vrezen intellectuelen dat onderzoek steeds meer beïnvloedt gaat worden door de eisen van de sponsor. Het autonome en kritische karakter van academisch onderzoek wordt daarmee geschaad.

Uiteindelijk is het de vraag of er voor intellectuelen een gunstige balans te vinden is tussen hun maatschappelijke opdracht en onafhankelijke wetenschapper. Een grote angst is volgens

Pattyn en Overwalle dat de 'academische opdracht' van intellectuelen verloren gaat (Pattyn&Overwalle 2006: 2). Volgens hen bestaat

'de klassieke functie van academisch onderzoek erin kennis te verzamelen en uit te zuiveren omwille van de kennis zelf. (...) Ze kunnen elkaars prestaties evalueren zonder rekening te moeten houden met de economische effecten van die bevindingen (Pattyn&Overwalle 2006: 2).'

Als men kennis als een product gaat zien en de waarde ervan in geld uitgedrukt wordt dan gaat dit wringen met het oorspronkelijke doel van wetenschappelijk onderzoek.

4. Analyse

In de concluderende discussie hoop ik te kunnen beschrijven hoe een intensieve samenwerking tussen intellectuelen en private instellingen afbreuk doet aan de onafhankelijke positie van de intellectueel of deze juist verbetert.

1.1 Michel Foucault

Michel Foucault ontwikkelde niet een algemene theorie die kon dienen als een instrument om verschillende velden, zoals het gevangeniswezen, de psychiatrische kliniek, te analyseren. Integendeel, door zijn uiteenlopende interesses en verschillende analyses is hij moeilijk te plaatsen in een bepaald vakgebied of zekere discipline. Het zijn niet de onderwerpen die hij analyseert die zijn bevindingen prominent maken, maar de manier waarop hij analyseert is vernieuwend. Ondanks de diversiteit aan problemen die zijn analyses aan het licht brengen, is er volgens Cousins en Hussain een zekere continuïteit te herkennen in zijn werk.

‘They [Foucault’s analyses] all concern the modern organization of theoretical and practical knowledges and their relation to certain practices and forms of social organization (Cousins&Hussain 1984: 1).’

Opvallend is dat er gesproken wordt over ‘knowledges’, een meervoud van kennis. Er wordt vanuit gegaan dat er niet één algemene vorm van kennis bestaat, maar eerder ‘particular knowledges’ (Cousins&Hussain 1984: 15). Dit is gerelateerd aan het Kantiaanse idee van het bestaan van a priori kennis; kennis dat vooraf gaat aan de ervaring en deze dus mogelijk maakt. Foucault echter meent dat a priori kennis nooit transcendentiaal is, maar dat het gezien moet worden als een epistime; dat is ‘a configuration of relations which functions as the conditions of existence of particular forms of knowledges and sciences’ (Cousins&Hussain 1984: 15). Er is kort gezegd dus geen sprake van bovenzinnelijke kennis, maar van een formatie van relaties die reeds aanwezig zijn en die de ontwikkeling van een bepaalde kennissoort mogelijk maken.

In zijn analyse van kennis en discourse onderzoekt Foucault waarom sommige concepten wel ontwikkeld worden en andere niet. Het gaat er niet per se om welke concepten elkaar in de geschiedenis opvolgen, maar de relaties die deze kennis mogelijk maken doen er toe. De keuze van bepaalde woorden en het bestaan van concepten hangt af van de plaats en de organisatie waarin zij opkomen; zij zijn dus afhankelijk van de heersende episteme (Cousins&Hussain 1984: 15). Zijn afwijkende vorm van analyseren wordt ook duidelijk in de manier waarop hij vragen stelt. Hoe komt kennis tot stand en waarom wordt het een verworpen en het ander behouden? Wie bepaalt wat kennis is? In David Lee Carlson’s boekreview van Lynn Fendlers ‘Michel Foucault’ wordt als volgt samengevat hoe Foucault zich afvraagt hoe het komt dat bepaalde waarheden komen te regeren:

‘Foucault, she asserts, does not claim that there is no truth, but is interested instead in the rules that govern specific truths. Fendler argues that Foucault was not necessarily interested in

such dichotomous relationships, but problematized reason itself and the various rationalities used to justify or legitimate specific practices' (Carlson 2011).

Wat kennis en wat waarheid is, is dus afhankelijk van machtsrelaties en de reeds bestaande omstandigheden. In elke samenleving bestaan er zekere 'regimes of truth' die het mogelijk maken om op een bepaalde manier de wereld te percipiëren. Allereerst zal ik ingaan op de relatie tussen kennis en macht. Vervolgens beschrijf ik hoe instituties een belangrijke rol spelen in het vormen van bepaalde kennis. Ook de universiteit, de meest bekende kennisproducerende institutie, bevindt zich in een zeker machtsveld van haar tijd. Tenslotte probeer ik na te gaan om het mogelijk is om het heersende discours te veranderen en wat ervoor nodig is om dat te bereiken.

1.2 Macht en kennis

Foucaults studie naar kennis, discours, macht en waarheid laat zien dat de noties en concepten die wij gebruiken niet vanzelfsprekend zijn. En dat de formatie van machtsrelaties in onze huidige maatschappij het gevolg is van een historisch proces waarbij onderdrukten en onderdrukkers beiden het systeem in stand houden. Niet omdat onderdrukten willen worden benadeeld, maar omdat zij vanuit de heersende normen, waarden en gewoonten, het discours, hebben meegekregen dat dit de normale situatie is. In zijn studie naar kennis en waarheid probeerde Foucault sinds de jaren '60 door middel van 'archeologie' de rol van discours te onderzoeken in het proces van de productie van kennis (Appelrouth&Edles 2008: 643). Er zijn bepaalde heersende opvattingen die waarheid genoemd worden binnen een bepaalde periode. In de jaren '50 was het voor de vrouw niet geaccepteerd om te werken, daar zij de taak had om huisvrouw te zijn. Internalisering begint al vanaf de geboorte, door je ouders, maar ook door instituties, zoals school. Het vormen van jezelf wordt beïnvloed door de opvattingen van je omgeving, waardoor je jezelf uiteindelijk conformeert aan het heersende beeld.

Sinds de jaren '70 echter veranderde Foucault van methode en bracht 'genealogy' uitkomst om de afhankelijkheid van de productie van kennis van machtsrelaties te onderzoeken. Als mens opereren wij binnen een discours, niet alleen in de onderzoeksomgeving, maar ook in het dagelijks leven. Het is namelijk eenvoudig om vormen van macht te herkennen in het plaatje van een groep soldaten die tegenstanders onder schot houden. Of om de man aan te wijzen aan wie macht wordt toegekend in een dictatoriaal regime. Het wordt echter lastiger om macht in relatie tot instituties te zien die op het eerste gezicht neutraal lijken te zijn, maar die uiteindelijk toch druk uitoefenen op mensen. Het leger en de staat zijn instituties die zichtbaar macht uitoefenen. Maar Foucault noemt ook instituties die onafhankelijk lijken te

zijn en niets met politieke macht te maken schijnen te hebben, terwijl zij toch diegene straffen die niet gehoorzamen. Hier haalt hij de universiteit aan, evenals het gehele onderwijssysteem, die ervoor zorgen dat een bepaalde sociale klasse aan de macht blijft en daarmee andere klassen worden uitgesloten van de macht (Debat Noam Chomsky&Michel Foucault 1971: 19).

Kennis wordt dus gezien als een vereiste voor macht. Foucault echter draait dit om door te zeggen dat deze twee concepten zodanig verweven zijn met elkaar dat het juister is om te zeggen dat macht kennis is en dat kennis een middel is om macht uit te oefenen (Appelrouth&Edles 2008: 643)

Intellectuelen, wetenschappers, komen vaak uit de klasse die dominant is binnen de maatschappij. De politieke taak die Foucault de maatschappij toe wijst is de taak om het werk van instituties te bekritisieren. Maar wat als de intellectuelen gevestigde belangen hebben bij de normale gang van zaken, doordat zij tot die klasse behoren die bekritiseerd wordt? Beschikken zij dan nog over een onafhankelijke positie? Wie intellectuelen zijn, hoe zij gezien worden en wat hun taak is zal ik in hoofdstuk 2 verder behandelen.

Een andere belangrijke opdracht die Foucault noemt is dat 'we should indicate and show up, even where they are hidden, all the relationships of political power which actually control the social body and oppress or repress it'(Debat Noam Chomsky&Michel Foucault 1971: 19).

Het herkennen van deze verborgen machtsrelaties is een lastige zaak aangezien macht niet enkel fysiek aanwezig hoeft te zijn, maar vaker voorkomt als een 'stream of energy flowing through every living organism and every human society, its formless flux harnessed in various patterns of behaviour, habits of introspection, and systems of knowledge, in addition to different types of political, social, and military organization' (Miller 1993: 15).

Niet alleen het werk van overheidsinstellingen of universiteiten moeten wij bekritisieren, maar voornamelijk is de hedendaagse wereld zijn multinationale corporaties van groot economisch, maar ook politiek belang. Volgens Noam Chomsky zijn dit belangrijke instituties die onderdrukken en een autocratische koers varen. En hoewel zij neutraal lijken te zijn, en een gelijke positie menen te hebben ten op zichte van andere bedrijven, zijn zij het die de dominante klasse vormen binnen machtsrelaties sinds deze bestaan in een inegalitaire samenleving (Debat Noam Chomsky&Michel Foucault 1971: 19).

Het idee dat macht kennis is, en kennis dus een instrument is van hen die macht hebben, leidt tot de gedachtegang dat 'de waarheid' die wij vandaag als waarheid aannemen, zodanig gevormd is om in het gewenste model te passen van machtigen. Maar wat is de waarheid als het niet vrij is voor iedereen? Is het idee van een onafhankelijke waarheid de wereld ingekomen om als façade te dienen voor een zekere waarheid die een enkele klasse

beoordeeld? Opnieuw, vertelt Foucault ons dat niet alleen kennis en macht verweven zijn, maar ook dat de waarheid niet buiten macht ligt. Iedere samenleving heeft op zijn eigen manier een regime van waarheid gecreëerd. Dit houdt in dat:

‘the types of discourse which it accepts and makes function as true; the mechanisms and instances which enable one to distinguish true and false statements, the means by which each is sanctioned; the techniques and procedures accorded value in the acquisition of truth; the status of those who are charged with saying what counts as true’ (Rabinow 1984: 73).

Dit regime van waarheid kent verschillende eigenschappen, maar de twee belangrijkste zijn dat de waarheid is toegespitst op het academische discours en de instituties die het produceren, en dat het tevens geproduceerd en overgedragen wordt onder de controle van centrale instituties zoals de universiteit en de media (Rabinow 1984: 73). Hierbij moet gezegd worden dat Foucault instituties zelf niet voor macht staan, maar dat daarbinnen mechanismen van macht werkzaam zijn.

1.3 Veranderen van het discours?

De vraag is nu echter of het mogelijk is om een discours, vol met ongelijke verhoudingen, te doorbreken en te vervangen voor een betere variant. Dit zeg ik omdat een discours vrije situatie niet bestaat, de een maakt namelijk plaats voor de ander. Elk persoon neemt een bepaalde positie in het krachtenveld in, zo ook een intellectueel. Als we aannemen dat de kennis en wetenschappelijke vaardigheden van een intellectueel gevormd en ontwikkeld worden binnen een bepaald discours, is het dan wel mogelijk dat hij of zij kritisch kan kijken naar de juistheid van die heersende waarheden? Foucault meende in zijn debat met Michael Chomsky dat begrippen gevormd zijn binnen ons soort kennis en filosofie en dat zij als gevolg daarvan deel uitmaken van ons klasse systeem. Die begrippen of concepten kun je niet gebruiken om de strijd te rechtvaardigen die de fundamenten van onze orde zullen veranderen.

Toch gaat de aanwezigheid van macht in een bepaald gebied altijd samen met vormen van weerstand daar tegen. Aangezien macht en overheersing in stand wordt gehouden door overheersers en overheersten, is het belangrijk om ook weerstand te bieden op verschillende posities in deze machtsverhouding. En hoewel de dominante klasse niet veel voor transformatie voelt vanwege de eigen belangen, zijn er altijd personen die niet tot de klasse behoren maar wel zichzelf opgewerkt hebben of sympathiseren met de benadeelde klasse. De krachtenformatie zal veranderen en andere opvattingen zullen 'een kans krijgen' en bepalend

worden, waardoor er sprake zal zijn van een nieuw discours.

Daarin is ook een taak voor intellectuelen weggelegd. Bourdieu geeft aan dat macht bepaalde denkbeelden in stand houdt, en dat intellectuelen deze denkbeelden- of taken for granted mechanisms- moeten bekritisieren met als doel de status quo te doorbreken (Swartz 2013: 158). Hij meent dat "as existing power relations lose their taken-for-granted character, possibilities for alternative ways of constructing social relations to open up"(Swartz 2013: 158). Het bekritisieren van instituties, de overheid en bepaalde heersende denkbeelden vormt een voorwaarde voor het veranderen van een discourse.

Nu we de complicaties omtrent het percipiëren van ‘kennis’ en de verwevenheid met macht hebben besproken en we onderzocht hebben of het mogelijk is om een discourse te doorbreken, is het belangrijk na te gaan welke rol intellectuelen daar in spelen. Wie zijn intellectuelen en wat is hun taak? Zijn zij beschermers van universele waarden of verdedigers van de maatschappij? In verschillende literatuur komt de beeldspraak naar voren van academici die veilig opgesloten zitten in hun Ivoren Toren. Ook wordt er gesproken over academici die wetenschappelijke kennis produceren die onbruikbaar is voor publieke doeleinden. Voorstanders van commercialisering van wetenschappelijke kennis menen dat door economische prikkels de relevantie van deze kennis zal toenemen. Maar daarvoor moet eerst het universitaire systeem worden opgeschud en academici moeten bewust worden gemaakt van hun maatschappelijke taak. Pattyn en Van Overwalle menen dat ‘de crisis van het academische ideaal’ de achtergrond vormt van deze discussie (Pattyn&Van Overwalle 2006:3). Zij spreken van een ‘academische opdracht’: kennis verzamelen omwille van de kennis zelf, die weggelegd is voor intellectuelen. Tegenstanders van commercialisering vrezen hun onafhankelijkheid te verliezen. Met als gevolg dat hun bevindingen gekleurd worden door de eisen van de sponsor en de onderwerpen bepaald worden door opdrachtgevers en hun commerciële belang (Pattyn&Van Overwalle 2006:2).

In de literatuur komen wij meerdere visies tegen op de hedendaagse taak van de intellectueel. Met het oog op overzichtelijkheid zal ik in verschillende stappen de perspectieven van Michel Foucault, Owens en Kurzman en Noam Chomsky behandelen.

2.1 Foucault

Foucault maakt onderscheid tussen twee soorten intellectuelen: de eerste als de drager van universele waarden en de tweede als hooggeleerde of expert, ook wel de ‘specifieke intellectueel’.

Intellectuelen van de eerste soort werden in de 19^e en begin 20^e eeuw gezien als ‘the clear, individual figure of a universality whose obscure, collective form is embodied in the proletariat’ (Rabinow 1984: 68). De intellectueel was de woordvoerder, of het ‘geweten’ zoals Foucault het noemt, van de mensen die zich niet bewust waren van de politieke situatie om zich heen. Echter, in de huidige samenleving beschikken de mensen over zoveel informatie en kennis, dat zij de intellectueel niet nodig hebben om hen bewust te maken van de situatie, maar ligt zijn taak voornamelijk in het strijden tegen de vormen van macht binnen het systeem waar hij zelf deel van uit maakt. Foucault stelt dat:

‘It’s not to “awaken consciousness” that we struggle (the masses have been aware for some time that consciousness is a form of knowledge; and consciousness as the basis of subjectivity is a prerogative of the bourgeoisie), but to sap power, to take power; it is an activity conducted alongside those who struggle for power, and not their illumination from a safe distance (Debat Foucault&Deleuze1972: 2).’

De tweede soort intellectueel, de specifieke, bevindt zich in een andere positie. Doordat zijzelf onderdeel zijn geworden van specifieke arbeidssectoren in de maatschappij staan zij dichterbij ‘het proletariaat’ en worden zij geconfronteerd met dezelfde tegenstander en dezelfde strijd tegen onder andere multinationale ondernemingen en de staat (Rabinow 1984: 68).

Foucault geeft aan dat de overgang van de universele intellectueel naar de specifieke plaats vond gedurende de Tweede Wereldoorlog. De wetenschappelijke kennis van de atoomwetenschapper, in eerste instantie een specifieke vorm van kennis, had aanzienlijk veel invloed op de mensheid en haar voortbestaan, waardoor zijn discourse tegelijkertijd universele waarden behelsde (Rabinow 1984: 69). Vanaf dat moment vormde de intellectueel met zijn kennis een politieke bedreiging:

‘the figure in which the functions and prestige of this new intellectual are concentrated is no longer that of the “writer of genius”, but that of the “absolute savant”; (...) It is, rather, he who, along with a handful of others, has at his disposal, whether in the service of the state or against it, powers which can either benefit or irrevocably destroy life’ (Rabinow 1984: 71).

Naarmate de ‘lokale’ wetenschappelijke kennis (in tegenstelling tot de universele) van de specifieke intellectueel toeneemt, spelen ook de gevaren op voor zijn positie. Foucault noemt er drie, die ook nu gelden voor intellectuelen wier positie te midden is van enerzijds de arbeidsmarkt en anderzijds de universiteit met ‘de academische opdracht’. Allereerst noemt hij de afhankelijkheid van de toestand van de economie; vraag en aanbod binnen specifieke sectoren. Daarnaast het risico om problemen binnen de ‘lokale’ kennis niet te benaderen vanwege een gebrek aan support. En als laatste het gevaar om als intellectueel niet gevolgd te worden in je bevindingen, met als gevolg dat die specifieke insteek niet serieus genomen wordt (Rabinow 1984: 71).

Aan de ene kant zien wij hier duidelijk het publieke belang van bepaalde takken binnen de wetenschap. De exacte en toegepaste wetenschappen ervaren een andere druk dan de sociale en geesteswetenschappen in dit proces. Hier zal ik echter in hoofdstuk 3 verder op ingaan.

Onderzoek ter ere van het publieke belang hoeft niet slecht te zijn, wetenschappelijk onderzoek kan namelijk zorgen voor innovatie. Het wordt pas nadelig als onderzoek niet voortkomt uit onafhankelijke motieven en een zoektocht naar ‘de waarheid’. Wederom haalt Foucault hier de discussie aan tussen waarheid en macht. Zoals in hoofdstuk 2 beschreven is, bestaat de waarheid niet los van macht. ‘Regimes of truth’ produceren mechanismen die ons gevoel voor goede en slechte uitspraken bepalen en reguleren. De bevindingen van de specifieke intellectueel zijn dus ook gevormd binnen het kader van dit regime. Daarom noemt Foucault als belangrijkste opdracht dat het nadenken over de politieke problemen van intellectuelen niet moet geschieden in termen van ‘wetenschap en ideologie’ maar eerder in ‘waarheid en macht’ (Rabinow 1984: 74). Het uiteindelijke probleem wordt als volgt geformuleerd:

‘not changing people’s consciousness-or what’s in their heads- but the political, economic, institutional regime of the production of truth. (...) The political question, to sum up, is not error, illusion, alienated consciousness, or ideology; it is truth itself. (Rabinow 1984: 75)’.

2.2 Owens&Kurzman

In het theoretisch kader heb ik reeds een goed deel gezegd over de strekking van dit artikel. Vanaf de jaren ‘20 hebben er zich verschillende perspectieven of stromingen gevormd binnen de sociologie van intellectuelen die intellectuelen classificeren in ‘een klasse op zichzelf’, ‘zonder klasse’ en ‘aan een specifiek bestaande klasse gebonden’. Een academicus die intellectuelen als een klasse op zich beschouwd is Pierre Bourdieu. Het interessante aan zijn insteek is allereerst dat hij intellectuelen nog wél als dragers van universele waarden ziet, in tegenstelling tot Foucault. Ten tweede poogt hij met zijn activisten groep, ‘Raisons d’Agir (reasons to act)’ te strijden tegen de neoliberalistische invloed op het werk en de positie van intellectuelen (Kurzman&Owens 2002: 80).

Bourdieu ontwikkelde een eigen benadering waarin hij de mogelijkheden van ‘het intellectuele veld’ in zijn geheel beschrijft (Kurzman&Owens 2002: 78). Ondanks de grote verscheidenheid aan verschillende disciplines en de verschillen in implicaties voor bepaalde posities binnen dit intellectuele veld, weet Bourdieu een unanimitieit te onderscheiden. Intellectuelen delen een streven naar autonomie. Deze vorm van eigen belang valt regelmatig samen met universele waarden, aldus Bourdieu (Kurzman&Owens 2002: 79). Een reden die hij noemt heeft betrekking op het feit dat intellectuelen solidariteit voelen voor onderdrukten sinds zij zelf ook gedomineerd worden door ‘the wealthy’(Kurzman&Owens 2002: 79). Dit lijkt tegenstrijdig te zijn met het idee dat het merendeel van de academici uit gezinnen met hoogopgeleide ouders komt en vaak zelf tot de gegoede klasse behoren. Toch worden

intellectuelen binnen de groep van ‘klasse op zichzelf’ gezien als mensen die kennis niet slechts vergaren voor praktische doeleinden, maar eerder in de naam van rechtvaardigheid en waarheid (Kurzman&Owens 2002: 65). Kennis in het belang van de maatschappij staat boven enige inmenging in de economische sector. Met het oog op het veilig stellen van de belangen van de intellectuelen strijdt zijn activisten groep voor de belangen en onafhankelijkheid van de intellectueel binnen private ondernemingen (Kurzman&Owens 2002: 65).

Zou het versterken van de positie van een intellectueel in de samenwerking met het bedrijfsleven kunnen leiden tot een win-win situatie? Wetenschappelijke kennis zorgt dan voor innovatie binnen bedrijven, wetenschappelijk onderzoek wordt gefinancierd en gewaardeerd in de praktijk en het werkt bevorderend voor de kenniseconomie van een land. De vraag is of de vrijheid die intellectuelen nu genieten binnen het academische klimaat, zoals de autonomie om eigen onderwerpen vast te stellen voor onderzoek en bevindingen te delen zonder economische implicaties, verminderd naarmate de samenwerking heviger wordt.

2.3 Chomsky

Noam Chomsky schreef een kritiek in 1967 op de houding van intellectuelen ten overstaande van de Vietnam oorlog waarin Amerika toentertijd verweven was. De boodschap die uit het artikel ‘The responsibility of Intellectuals (de verantwoordelijkheid van intellectuelen) naar voren komt, is dat intellectuelen in deze oorlog, en menig andere perioden, hun opdracht tot het bekritisieren van de acties van de staat hebben verwaarloosd. Een kritische en onafhankelijke positie die intellectuelen lange tijd geleden verwonnen hebben van religieuze en overheidsautoriteiten wordt niet gewaardeerd op het moment dat zij haar plicht het hardst moet voldoen. Chomsky noemt het een ‘failure of skepticism’ als hij spreekt over intellectuelen die meegaan in de gedachtegang van de staat dat Amerikaanse motieven altijd puur zijn en daarom niet bekritiseerd behoren te worden (Chomsky 1967: 4).

De intellectuelen echter die wel degelijk tegen de oorlog waren, hadden geen significante contacten met Washington, waaruit opgemaakt kan worden dat in dit geval een sterke samenwerking tussen staat en onafhankelijke intellectuelen nadelig heeft uitgepakt. In plaats van aan de kant van critici te staan, hielpen zij de staat met rechtvaardigen van de oorlog (Chomsky 1967: 14).

Hoewel deze scriptie niet gaat over intellectuelen en oorlogsethiek, gaat er wel een boodschap uit naar intellectuelen die zich geconfronteerd zien met de staat en private ondernemingen die liever academici aan hun kant hebben dan tegenover zich. Verbondenheid met ondernemingen betekent contracten, octrooien en verplichtingen. Als intellectuelen een samenwerking aangaan met het bedrijfsleven, kunnen zij dan nog kritisch naar het systeem kijken waarin zijzelf door middel van machtsrelaties in verweven zijn?

In het volgende hoofdstuk zal ingegaan worden op voorbeelden uit de samenleving waarin universiteiten en intellectuelen geconfronteerd worden met de mogelijkheid om wetenschappelijk te commercialiseren.

Hoofdstuk 3: The Entrepreneurial University en Nederlandse universiteiten

Kennis en creativiteit worden steeds belangrijkere waarden in de maatschappij. Doordat universiteiten grotendeels gesubsidieerd worden door de staat verwacht de maatschappij dat academici ook wat terug doen voor hun publieke financiële ondersteuning (Millar 2008: 1). Universiteiten kunnen namelijk hun wetenschappelijke kennis inzetten voor maatschappelijke en economische doeleinden⁸. Het proces van het nuttig en waardevol maken van wetenschappelijk onderzoek ten gunste van de maatschappij heet valoriseren. Op de website www.valoriseren.nl wordt de verdere ontwikkeling van de kenniseconomie genoemd als een van de redenen waarom valorisatie hoog op de agenda staat van bestuurders van universiteiten en betrokkenen uit het bedrijfsleven.

In dit hoofdstuk wil ik allereerst behandelen hoe het fenomeen van de ondernemende universiteit wordt besproken in de wetenschappelijke literatuur. Vanwege fondsentekorten, maar ook door de geleidelijke acceptatie van het idee dat onderzoek uit het hoger onderwijs maatschappelijk en economisch innoverend kan werken, zoeken universiteiten, de staat en het bedrijfsleven steeds meer toenadering tot elkaar en is ook ‘the entrepreneurial university’ in Nederland geen onbekend begrip meer.

Het tweede punt beschrijft hoe de TU Delft, zich heeft weten te profileren als ‘de meest ondernemende universiteit van Nederland’, hetgeen blijkt uit de eerste Elsevier ScienceWorks Valorisatieranking. Maar ik zal ook ingaan op de bestuurscrisis aan de Vrije Universiteit van Amsterdam die begin dit jaar uitvoerig werd behandeld in de kranten.

3.1 ‘The Entrepreneurial University’

Henry Etzkowitz is een academicus die zich in meerdere artikelen bezig houdt met ‘the entrepreneurial university, ook wel ‘de ondernemende universiteit’. Volgens zijn theorie kan economische ontwikkeling door wetenschappelijk onderzoek als derde missie van de Universiteit gelden, naast onderzoek en onderwijs (Etzkowitz 2000: 313). Het belang van deze derde missie valt samen met veranderingen op nationaal niveau en in het internationale circuit. Een streven naar een sterke kenniseconomie en een goede concurrentiepositie in het internationale spel, zorgen ervoor dat de universiteit, als voornaamste kennisinstituut, geconfronteerd wordt met een tendens waarin academische kennis steeds belangrijker is gaan worden om voor technologische innovatie te zorgen in het bedrijfsleven.

Etzkowitz stelt met het ‘triple-helix’ model, dat in een kenniseconomie de voorheen ogenschijnlijk gescheiden private ondernemingen, academische instituten en publieke instellingen toenadering zoeken en het belang van samenwerking zien (Etzkowitz 2000: 313). De universiteit heeft namelijk potentie om interessant te zijn voor de markt. Allereerst is er

⁸ <http://www.tudelft.nl/actueel/laatste-nieuws/artikel/detail/tu-delft-meest-ondernemende-universiteit/>

een goede doorstroom van studenten en leraren. Dit menselijke kapitaal heeft alles in zich van nieuwe potentiële vernieuwers (Etzkowitz 2003: 112). Daarnaast noemt hij de universiteit de ultieme plek waar interdisciplinaire velden zich ontwikkelen en waar niet alleen academici maar ook ondernemingen in verwickeld zijn.

3.2 Weerstand

Echter, niet iedereen is een voorstander van deze institutionele omschakeling. Zo noemen academici verschillende redenen om sceptisch te zijn ten opzichte van de ondernemende universiteit. Er bestaat volgens hen de mogelijkheid dat de onafhankelijkheid van intellectuelen in het doen van onderzoek beperkt wordt door economische motieven. Daarnaast is er een kans dat academische onderzoek gekleurd wordt door eisen van de sponsor en dat uiteindelijk niet alle disciplines en studies zich lenen om toegepast te worden in het bedrijfsleven.

Op het moment dat kennis wordt gezien als een product, beter gezegd een privaat goed van de universiteit, dan is het belangrijk om de overdracht van kennis te reguleren naar eigen wens. Als dat niet gebeurt dan kan dat nadelige gevolgen hebben:

‘Some observers posit that academic involvement with the industry is an indicator of a transformation of the university into a bureaucratic mode in which academic research will mimic its industrial counterparts, controlling the decisions about how to do research but having lost control over the research agenda to external influences. (...) There are continuing tensions between mobilizing knowledge as a public good (and maintaining the incentives to do this), and controlling its value as a private good’ (Etzkowitz 2000: 326).

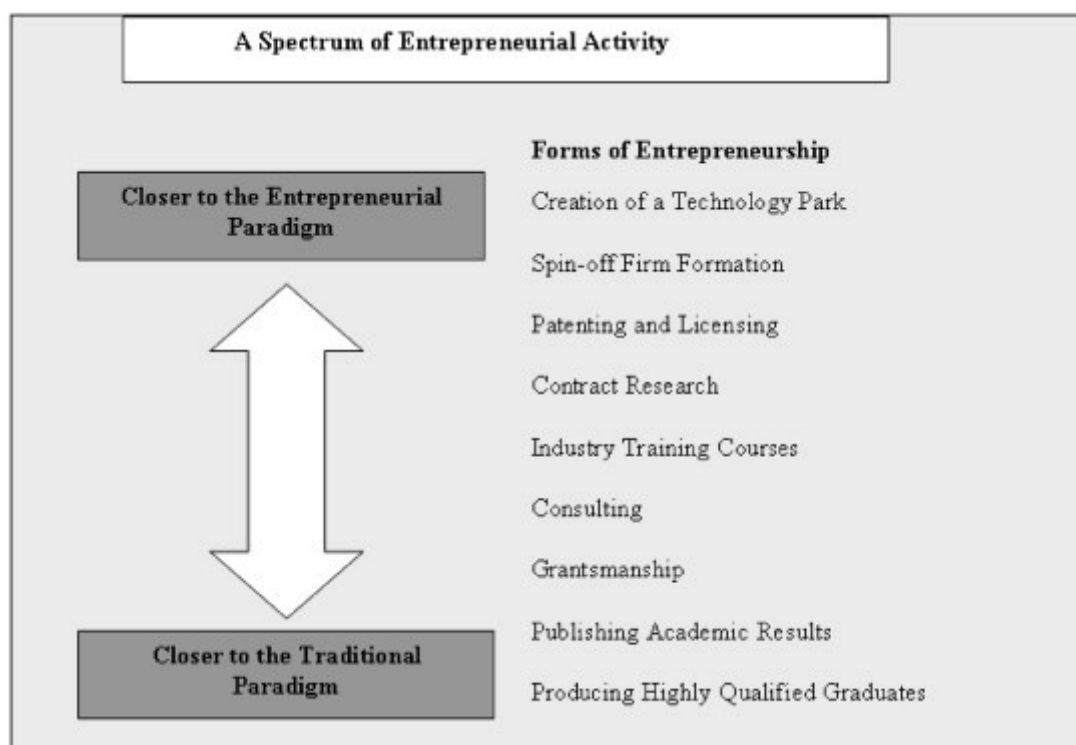
Academici vrezen niet alleen dat externe invloeden de overhand krijgen, maar ook dat interne en ethieke normen en waarden van intellectuelen te kosten gaan van economisch gewin. De reden dat de meeste universiteiten zich afzijdig hebben gehouden van het commercialiseren van kennis komt doordat er veel twijfel bestaat over de koers die de universiteit gaat varen en of de academische opdracht van intellectuelen daardoor verwaarloosd wordt.

‘Some critics argue that financial interests in research results may distort the judgments and actions of professors with respect to problem choice and research direction (Krimsky, 1991). Moreover, it has been held that the current direction of university–industry relations incurs deleterious long-term effects by drawing scientists away from basic research. This latter position presumes a linear model with a one way flow from basic to applied research’ (Etzkowitz 2003:115).

De vraag is of de ‘derde missie’ zal gaan heersen over de eerste en tweede: van onderzoek en onderwijs. Om dit te voorkomen wordt er in de literatuur gehamerd op een goed management van de universiteit, zeker in het academische klimaat waar er sprake is van een topdown werking.

3.3 Voor alle disciplines?

In de literatuur wordt de focus voornamelijk gelegd op een samenwerking tussen onderzoeksgebieden die zich bezig houden met technologie en exacte wetenschappen en private ondernemingen. Betekent dit dan dat alleen bepaalde disciplines in economisch opzicht belangrijk zijn en andere, zoals de geestes- en sociale wetenschappen, niet in dit model passen? Philpott en Dooley onderzochten met welke activiteiten een universiteit zich kan bezighouden en brachten dit in kaart aan de hand van een spectrum met enerzijds zachte initiatieven en anderzijds harde (Philpott&Dooley 2011: 162).

Tabel 1: Entrepreneurial university spectrum of activity (Philpott&Dooley 2011: 162)

Tabel 1, vervaardigd door Philpott en Dooley, laat zien dat het mogelijk is voor universiteiten om te bepalen in hoeverre zij mee wensen te gaan in het ondernemerschap. In Nederland hebben vooral de technische universiteiten de harde initiatieven doorgevoerd. Zo heeft de

Technische Universiteit van Eindhoven meerdere spin-off bedrijven opgezet⁹. Deze spin-off maken vanaf het begin gebruik van wetenschappelijke kennis en zijn dan ook ontstaan uit de universiteit. De kennis wordt in de praktijk gebracht en andersom blijven deze bedrijfjes innoveren. Ook vinden vinden wij Science parken in Nederland. Zo heeft de Universiteit van Amsterdam haar Faculteit der Natuurwetenschappen, Wiskunde en Informatica (FNWI) gevestigd in het Science park in Amsterdam. De Universiteit Leiden heeft een Bio Science park en ook de technische universiteiten van Eindhoven en Delft hebben Science parken. Opvallend is dat het wederom niet de sociale en geesteswetenschappen zijn die dergelijke harde initiatieven hebben genomen.

Tabel 2 weergeeft de mening van informanten uit verschillende disciplines die ondervraagd zijn door Philpott en Dooley over het ondernemerschap van de universiteit. Duidelijk is dat informanten van de sociale wetenschappen en andere disciplines uit de linkeronderhoek, minder enthousiast zijn over deze shift. Volgens de twee onderzoekers zijn zij:

‘highly vocal in their concerns about the effects that further movement towards the entrepreneurial university would have on the traditional ethos and purpose of their departments, and on the university as a whole. Many stated that they had no objection to the university contributing to the economic betterment of society but were totally adverse to the university becoming a business’ (Philpott&Dooley 2011: 166).

	 <i>Most Traditional Divisions of the University</i> <i>Most Entrepreneurial Divisions of the University</i>				
TABLE KEY	School of Arts & Social Sciences	School of Business and Law	School of Medicine	School of Science and Engineering	Research Periphery
Unsupportive or less Supportive of Entrepreneurial Paradigm (1-8)					
Supportive of the Entrepreneurial Paradigm (9-10)					
Relatively Entrepreneurial Unit when compared to other Units in the same Division of the University	Professor A (Education) 8	Professor D (Business LS) 10	Professor G (Medicine) 10	Professor J (Computer Science) 10	Professor M (Research) 10
Relatively Neutral Unit when compared to other Units in the same Division of the University	Professor B (Languages) 5	Professor E (Marketing) 7	Professor H (Nursing) 10	Professor K (Electronic Eng.) 10	
Relatively Traditional Unit when compared to other Units in the same Division of the University	Professor C (History) 1	Professor F (Political Study) 4	Professor I (Pharmacology) 6	Professor L (Geography) 10	

Tabel 2: Houding van informanten ten opzichte van de ondernemende universiteit (Philpott&Dooley 2011: 166).

⁹ <http://www.tue.nl/universiteit/faculteiten/faculteit-w-i/innoveren-met-wiskunde-informatica/spin-offs/>

Wederom kan terug verwezen worden naar hoofdstuk 2 waarin Kloos stelt dat intellectuelen, voornamelijk uit deze disciplines, vrezen voor verwaarlozing van de ‘academische opdracht’. Ook de intellectuelen in het onderzoek van Philpott en Dooley geven aan dat zij bang zijn dat het traditionele ethos van academici in gevaar komt. Weerstand tegen de ondernemende universiteit kan ook komen doordat voornamelijk de technische en medische sectoren worden voorzien van fondsen en sponsoring. In het traditionele model was er meer gelijkheid op dit gebied.

In verschillende literatuur centreerde de vrees vanuit deze disciplines voornamelijk om het punt van academisch ethos en financiering.

3.4 Kapitalisme

Voordat ik over ga naar de voorbeelden twee Nederlandse universiteiten, wil ik kort een artikel bespreken van Panagiotis Sotiris die ingaat op de machtsrelaties die veranderen naarmate de commercialisering van kennis toeneemt. Terwijl overige literatuur in gaat op de voor en nadelen van de ondernemende universiteit, beschrijft zij hoe kapitalistische invloeden het concept van ‘wetenschap’ dreigen te veranderen.

‘A research project financed by a private corporation is not only a step further towards the commodification of university research; it can also lead to the reproduction of a competitive, markt-oriented conception of science, to the ideological justification of capitalist imperatives, to the establishment of more precarious labour relations within Universities’ (Sotiris 2012:119).

Opmerkelijk aan dit citaat is dat zij de overgang naar het ondernemerschap van universiteiten ziet als een instrument van de staat en het bedrijfsleven om kapitalistische idealen en eisen te rechtvaardigen. In dergelijke situaties zullen intellectuelen minder snel geneigd zijn om kritiek te uiten over economische tendensen, sinds zij daar zelf direct gebaat bij zijn. Hier kunnen we terug verwijzen naar het probleem van verantwoordelijkheid van intellectuelen dat Noam Chomsky aan de kaak stelde, en wat reeds besproken is in hoofdstuk 2. Intellectuelen die ten tijde van de Vietnam oorlog banden hadden met Washington bleken eerder het gedrag van de staat te verdedigen dan te bekritisieren. En nu is een oorlogssituatie misschien niet goed te vergelijken met een universiteit die op de ondernemende toer gaat, maar de taak van de intellectueel om kritisch te zijn schijnt wel beïnvloed te worden door de sociale en politieke context waarin de intellectueel zich bevindt. En zodra de intellectueel teveel concessies doet ten koste van zijn onafhankelijke positie ten opzichte van de markt, is er geen weg meer terug.

Verder maakt Sotiris duidelijk dat deze shift expliciete gevolgen heeft voor de individu. Foucault benadrukt dat instituties een disciplinerende macht uitoefenen op individuen, zowel door controle en surveillance, maar ook door een bepaalde ideologie dominant te maken. In hoofdstuk 1 is aan bod gekomen dat ook intellectuelen operen binnen een discourse, en zeker op de universiteit en andere onderwijsinstellingen wordt de mens blootgesteld aan een bepaald soort kennis. Sotiris stelt dat bepaalde maatregelen ervoor zorgen dat binnen deze samenwerking studenten wederom in een nieuw dominant machtsveld verkeren:

‘Even the introduction or increase of tuition fees and related problems such as increased student debt also had ideological and political repercussions, in an attempt to turn insecurity into increased discipline and compliance to competitive individualistic norms’ (Sotiris 2012:120).

Zij geeft aan dat niet alleen het werk van intellectuelen verandert, maar ook het gedrag en de perceptie van de ‘zelf’. Dit wordt namelijk in kapitalistische termen gevat. 'It is not just a production of knowledge or degrees but also an attempt towards a neoliberal production of subjectivity (...)'(Sotiris 2012:120).

Mechanismen van controle en supervisie dreigen de autonomie van intellectuelen te bedreigen. Sotiris meent dat het ondernemerschap van de Universiteit niet simpelweg inhoudt dat de institutie zich openstelt voor de markt, maar ook dat er beperkingen komen op de autonomie van academici (Sotiris 2012:120). Naar mijn mening behandelt zij een visie die niet onderbelicht mag blijven. Er kan gesproken worden over mogelijke voor- en nadelen, oorzaken en gevolgen van deze shift, maar het werkelijke institutionaliseringproces waar intellectuelen mee te maken gaan krijgen moet onderzocht worden.

3.5 Nederlandse universiteiten

Maar hoe zit het met het ondernemerschap van Nederlandse universiteiten?

Uit een onderzoek van Weekblad Elsevier, uitgevoerd door onderzoeksbureau ScienceWorks, is de Technische Universiteit Delft uitgekomen als de beste in het verzilveren van kennis, ook wel bekend als het valorisatieproces¹⁰. Ondernemerschap, communicatie met de media en samenwerking met andere instellingen zijn onderdelen waar de TU hoog op heeft gescoord met als gevolg dat zij de eerste plaats in de ranking mogen bekleden¹¹.

¹⁰

<http://www.elsevier.nl/Wetenschap/nieuws/2011/6/TU-Delft-nummer-een-in-verzilveren-van-kennis-ELSEVIER300540W/>

¹¹ <http://www.tudelft.nl/actueel/laatste-nieuws/artikel/detail/tu-delft-meest-ondernemende-universiteit/>

De TU Delft is een voorbeeld van een ondernemende universiteit met veel banden met het bedrijfsleven, de academische wereld en de overheid, the triple helix van Etzkowitz. Echter niet alle universiteiten lenen zich voor dit nieuwe bestuursmodel. Universiteiten of faculteiten die zich bezig houden met technologie en toegepaste kennis lijken meer geschikt te zijn voor het ondernemerschap dan een universiteit met een veelheid aan disciplines. Zo zal blijken uit het volgende voorbeeld.

3.6 Vrije Universiteit van Amsterdam

In het Wereld Bank report van 2009 over topuniversiteiten in de wereld zijn tabellen weergegeven met ranglijsten van de topuniversiteiten van de wereld. Opvallend is dat van de 20 landen, voornamelijk Amerikaanse universiteiten en Engelse hoog aangeschreven staan. Volgens Etzkowitz zijn de eerste ondernemende universiteit ontstaan in Amerika. Hij noemt het voorbeeld van Stanford University die vanuit een bottom-up strategie een economisch en technisch goed ontwikkeld lokaal gebied heeft opgezet. In plaats van technologie uit Oost-Amerika te blijven transporteren, is er in samenwerking met de universiteit een vruchtbare lokale markt ontwikkeld om in de eigen behoeften te voorzien (Etzkowitz 2003: 113).

In Europa echter is er sprake van een andere tendens. 'Traditionele' Europese universiteiten zien zich geconfronteerd met het feit dat zij in het internationale circuit steeds meer moeten concurreren met top universiteiten, die voornamelijk een ondernemende koers varen. De Europese universiteiten die richting het model van de ondernemende universiteit gaan, krijgen echter niet zoals in Amerika met een bottom up strategie te maken, maar met het top-down fenomeen. En als een universiteit zo begint, moet er een sterk bestuur achter zitten om het in goede banen te laten lopen.

In het opiniegedeelte van het NRC Handelsblad van maandag 8 april 2013 schrijft het medewerker platform 'Verontruste VU'ers' een artikel aangaande de bestuurscrisis aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Het platform bestaat uit docenten, onderzoekers en andere VU medewerkers die van mening zijn dat het huidige bestuursmodel, ingevoerd sinds jaartal, afbreuk doet aan de autonomie van faculteiten en docenten, maar ook leidde tot verschraling van de kwaliteit van het onderwijs.

Maar hoe kunnen wij de VU plaatsen in het kader van 'the entrepreneurial university'? Allereerst is het duidelijk dat de docenten, onderzoekers en andere medewerkers de universiteit als een institutie zien waar onderwijs en onderzoek de belangrijkste pijlers vormen. Dit in tegenstelling tot het bestuur die de universiteit als een bedrijf lijkt te willen runnen. Vollere collegezalen, nog meer studenten, die overigens snel moeten afstuderen

anders zijn zij niet rendabel genoeg, en kleinere studies die niet het minimum aan studenten binnen halen moet de kaars uitblazen.

Plannen van een fusie met de Universiteit van Amsterdam lagen al op tafel, maar een grote Amsterdamse universiteit gaat er nog niet komen. Wil Nederland een grote topuniversiteit creëren, om zo omhoog klimmen op de wereldranglijst van topuniversiteiten?

Het centrale bestuur wil de autonomie van autonome faculteit overnemen om zo een universiteit te creëren waar de ene faculteit financiële klappen opvangt voor de andere.

Echter, deze faculteiten zijn hier niet bij gebaat en willen hun zeggenschap behouden.

Niet alleen op het punt van autonomie bestaat er onenigheid, maar ook de cultuur die ontstaan is op de VU. Volgens het platform ‘spelen de problemen op alle Nederlandse universiteiten (en zelfs in heel Europa)’¹²: En hier komen we terug bij het artikel van Etzkowitz waarin hij stelt dat een top down strategie alleen functioneel is als het management goed verloopt binnen een institutie. Bij de VU echter lijkt het hieraan te schorten. Misschien heeft de ‘traditionele’ universiteit langer nodig om zich aan te passen aan een marktwerkingmodel. Of, zoals Gijsbert Werner en Herman Philipse menen, ligt de schuld niet alleen bij het management maar ook bij de politiek¹². De staat moet meer wegleggen aan subsidie voor het hoger onderwijs.

‘Traditionele’ universiteiten hebben nog een lange weg te gaan wat betreft acclimatiseren aan de veranderingen die van hen worden geëist, mede door het wegvallen van fondsen, subsidie en sponsoring. De VU-bestuurscrisis laat zien dat intellectuelen voor zichzelf en hun belangen durven op te komen. In dit geval is de ‘academische opdracht’ een prioriteit. Wellicht omdat zij hebben kunnen proeven hoe het ook anders kan.

Analyse

In hoeverre hebben intellectuelen een onafhankelijke positie binnen het machtsveld van de academische wereld enerzijds en de arbeidsmarkt anderzijds?”

Uiteindelijk zijn we op het punt aangekomen waarop we kijken of er aan de hand van besproken theorie en empirie een antwoord kan worden gegeven op de hoofdvraag. Ik heb er bewust voor gekozen om te kijken hoe ‘onafhankelijk’ academische kennis kan zijn. Kennis kan echter nooit los gezien worden van macht. Foucault stelt dat alle mensen, niet alleen in de academische wereld, maar ook daarbuiten, onderdeel zijn van een machtssysteem, waarin macht diffuus stroomt door interacties. Daarnaast benadert hij de notie van ‘kennis’ niet alsof het een geheel is. Integendeel, hij meent dat er verschillende soorten kennis bestaan en dat,

¹² <http://advalvas.vu.nl/opinie/crisis-vu-niet-te-wijten-aan-bestuur-maar-aan-politiek-en-samenleving>

afhankelijk van de tijd en plaats, bepaalde heersende denkbeelden heersen over andere. Ook het idee van waar een universiteit voor staat en wat het doel is van academische kennis is onderhevig aan veranderingen in het discours en de sociaal, economische en politieke context waarin het opkomt.

Door de drang van de overheid om de kenniseconomie van Nederland te versterken, zoeken de universiteit, het bedrijfsleven en de staat steeds meer toenadering tot elkaar. De universiteit produceert wetenschappelijke kennis die in de praktijk tot innovatieve ontdekkingen kan leiden. Dit proces van het verzilveren van kennis wordt valoriseren genoemd en ook een aantal Nederlandse universiteiten scoren hier hoog op. De vraag is echter hoe de status van wetenschappelijke kennis hierdoor verandert. Zodra kennis als een commercieel product wordt gezien, dan kunnen economische motieven tijdens het onderzoek van academici wel eens zwaarder kunnen gaan wegen, waardoor academische kennis steeds meer gekleurd zal worden.

De taak van intellectuelen om kritisch te kijken naar de staat en heersende denkbeelden wordt ook anders benaderd. Door intensieve samenwerking verstrengelen belangen zich. Sotiris beschreef hoe de onafhankelijke positie van de universiteit wordt bedreigd doordat binnen de samenwerking met het bedrijfsleven de wetenschap wordt gebruikt ter rechtvaardiging van het kapitalisme. Ik denk dat zij hier een goed punt maakt, maar het is een logisch gevolg dat academici te maken krijgen met disciplineren en vereisten vanuit het bedrijfsleven.

Laatstgenoemde hecht een andere waarde aan academische kennis dan academici. Kennis kan worden gebruikt voor innovatie en dergelijke uitkomsten leveren veel geld op. 'De academische opdracht' om onderzoek te doen naar elk onderwerp binnen een ieders discipline zonder de druk van economische belangen van hun bevindingen, behoort toe aan de academici. Alleen niet alle disciplines scharen zich aan de kant van deze 'opdracht'. Vooral in de medische en technische wetenschapsgebieden is er interesse in een samenwerking met het bedrijfsleven, niet alleen door financiering, maar ook doordat toegepaste kennis in een praktijksituatie ontwikkeld moet worden. We spreken hier over een relatie tussen theorie en praktijk die niet geldt binnen alle disciplines. De praktijk is niet slechts een toepassing van de theorie, maar theorie komt ook voort uit de praktijk. In dat opzicht wordt de samenwerking tussen de universiteit en het bedrijfsleven belangrijk, aangezien academici hun theorieën kunnen toetsen aan de realiteit, waardoor academisch maatschappelijk nuttig en relevant wordt. Het valoriseren van kennis hoeft dan niet per se gezien te worden als commercialisering ervan, maar eerder als een erkenning van en stimulans voor wetenschappelijk onderzoek.

Ik denk dat het belangrijkste is om te kijken naar de mate waarin bepaalde disciplines zich lenen voor een dergelijke samenwerking. Wetenschapsgebieden binnen de sociale en geesteswetenschappen komen in het ondernemerschap van de universiteit onder druk te staan

om ook toegepaste maatschappelijke kennis te produceren, terwijl in deze gebieden intellectuelen zich liever bezig houden met de missie van onderzoek en onderwijs. Deze academici vinden het streven om maatschappelijk relevant onderzoek te doen een goed streven, maar het moet niet ten koste gaan van het integere karakter van academisch onderwijs.

Een algehele toepassing van 'de ondernemende universiteit', waarin marktwerking de gang van zaken reguleert, werkt nadelig voor deze disciplines. Dit wordt bijvoorbeeld duidelijk in het voorbeeld van de bestuurscrisis aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. De onenigheid tussen het college van bestuur en de docenten en onderzoekers werd voornamelijk veroorzaakt door de doelen en de eisen die het bestuur stelde aan de academici. Efficiëntie en rendement werden belangrijker geacht dan de 'academische opdracht'. De spanningen waren zodanig opgelopen dat er in de media gesproken werd van een bestuurscrisis, die wellicht niet alleen op de VU speelt maar ook op andere Nederlandse en Europese universiteiten.

Etzkowitz, een auteur die veel geschreven heeft over de ondernemende universiteit, stelt dat er een verschil is tussen universiteiten die het beleid op een top down manier doorvoeren in plaats van bottom-up. Waar Amerikaanse universiteiten volgens de laatste strategie te werk gingen, blijkt dat in Europa, bij de 'traditionele' universiteiten zoals hij dat noemt, de transitie van 'traditioneel' naar ondernemend een ingewikkeld proces is. Een goed bestuur is een vereiste voor het goed doorvoeren van institutionele veranderingen binnen de academische wereld. Hoewel in de literatuur wordt gesteld dat het ondernemerschap een isomorfisch pad volgt, wat inhoudt dat dit model overal een gelijk uiterlijk heeft, bespeur ik hier enige contradictie. Elk land heeft een ander wetenschappelijk klimaat en geeft een andere invulling aan onderwijs. Elke institutie is anders en ook het systeem van financiering werkt overal op een andere manier. Door verschillen te bagatelliseren vrees ik dat er niet genoeg rekening wordt gehouden met het eigen karakter van aparte disciplines en wetenschappelijk onderwijs binnen een land. Het feit dat het model van marktwerking bij de VU, volgens de medewerkers, geleid heeft tot vershraling van het onderwijs en een beperking van de autonomie van faculteiten en docenten en bij de TU Delft juist tot verrijking van het wetenschappelijk onderzoek en de concurrentiepositie van de universiteit, geeft al aan dat een theorie of model niet simpelweg op elke institutie kan worden toegepast.

Uiteindelijk denk ik dat de marktwerking binnen bepaalde sectoren een goed initiatief is, maar dat er meer onderzoek moet worden gedaan naar de toepassing van dit ondernemerschap op wetenschappelijke gebieden die zich hier niet eenvoudig voor lenen. De wil is er bij academici om hun steentje bij te dragen aan de kenniseconomie, maar het moet niet ten koste gaan van de taken om onafhankelijk onderzoek te doen, onderwijs te geven en kritisch te blijven ten opzichte van de staat en de economische sector.

Literatuurlijst

Artikelen en boeken

Appelrouth, S. & L.D. Edles (2008) *Classical and Contemporary Sociological Theory* Thousand Oaks, Pine Forge Press.

Barnard, A. & J. Spencer (2007) *Encyclopedia of social and cultural anthropology* New York, Routledge.

Bourdieu, P. (2004) *Science of Science and Reflexivity* Cambridge, The University of Chicago and Polity Press.

Chomsky, N. (1967) *The Responsibility of Intellectuals* New York, The New York Review of Books.

- Cousins, M. & A. Hussain (1984) *Michel Foucault* London, MacMillan Education LTD.
- Crick, M.R. (1982) 'The Anthropology of Knowledge' in *Annual Review of Anthropology* 11: 287-313.
- Etzkowitz, H. (2000) 'The future of the university and the university of the future: evolution of ivory tower to entrepreneurial paradigm' in *Research Policy* 29: 313-330.
- Etzkowitz, H. (2003) 'Research groups as 'quasi-firms': the invention of the entrepreneurial university' in *Research Policy* 32: 109-121.
- Kloos, P. (2002) *Culturele antropologie: een inleiding* Assen, Van Gorcum.
- Kurzman, C. & L. Owens (2002) 'The Sociology of Intellectuals' in *Annual Review of Sociology* 28: 63-90.
- Millar, C.J.M. (2008) 'De appel van Eva: tacit knowledge revisited : Implicaties voor het hoger onderwijs.' *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs* 26-3:122-138.
- Miller, J.E. (1993) *The Passion of Michel Foucault* Cambridge, First Harvard University Press.
- Pattyn, B. & G. van Overwalle (2006) *Tussen Markt en Agora* Leuven, Peeters.
- Philpott, K. et al. (2011) 'The entrepreneurial university: Examining the underlying academic tensions' in *Technovation* 31: 161-170.
- Rabinow, P. (1984) *The Foucault Reader* New York, Random House.
- Sotiris, P. (2012) 'Theorizing the Entrepreneurial University: Open Questions and Possible Answers' in *Journal for Critical Education Policy Studies* 10-1: 112-126.
- Swartz, D.L. (2013) *Symbolic Power, Politics, and Intellectuals Chicago*, The University of Chicago Press.

Worldbank (2009) 'The Challenge of Establishing World-Class Universities: executive summary' Washington D.C., The World Bank.

Websites

Advalvas (2013) *Crisis VU niet te wijten aan bestuur maar aan politiek en samenleving*, 11 juni 2013, <http://advalvas.vu.nl/opinie/>.

Advalvas (2013) *Vu problemen spelen op alle universiteiten*, 11 juni 2013, <http://advalvas.vu.nl/opinie/>.

CBS Instroom en slagingspercentage in het hoger onderwijs, 5 juni 2013, <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/>.

Chomsky, N. (1971) *Human Nature: Justice versus Power: Noam Chomsky debates with Michel Foucault*, 22-02-2013, www.chomsky.info/debates/1971xxxx.htm

Elsevier (2011) *TU delft nummer een in verzilveren van kennis*, 11 juni 2013, <http://www.elsevier.nl/Wetenschap/nieuws/>.

Journal of the society for cultural anthropology (2005) *Experts, expertise, and Expert Knowledge*, <http://www.culanth.org/?q=node/232>.

Libcom.org (2006) *Intellectuals and Power: A conversation between Michel Foucault and Gilles Deleuze*, 8 juni 2013, <http://libcom.org/library/>.

Meeting More Minds *Het verzilveren van wetenschappelijke kennis en techniek*, 10 juni 2013, <http://www.valoriseren.nl/page.php?id=1>.

TU Delft (2011) *TU Delft meest ondernemende universiteit*, 11 juni 2013, <http://www.tudelft.nl/actueel/laatste-nieuws/artikel/>.